

יובל - אלמאנאך

לשון און לעבן

1956

אונזער ביישטייער צו דער פייערונג:

דער צוריקקער פון יידן פאר 300 יאר אין ענגלאנד

פארלאג לשון און לעבן

לאנדאן, 1956

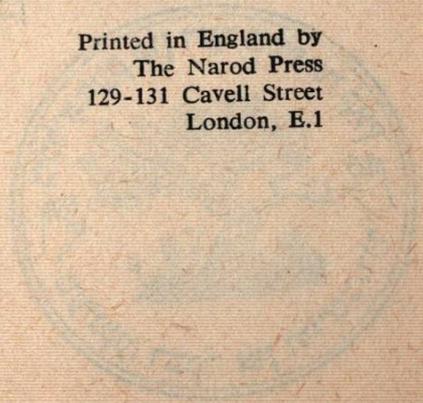

TERCENTENARY ALMANAC

LOSHEN UN LEBEN 1956

Our contribution to the
Tercenary Celebrations
300 years of the Return of Jewry
to England

Printed in England by
The Narod Press
129-131 Cavell Street
London, E.1

אינה אלט :

	אונזער יידיש שאפן אין ענגלאנד,	
	אריינפיר	III
	משה עובד, פאָזיע : יידיש ; די	
	יידעלעך פון אלף-בית	1
	בן-א. סאָכאַטשעווסקי, פּראָזע :	
	פּערציק יאָר פאַר דריי פּעניס	5
	א. מ. קייזער, פּראָזע : ער זוכט אַ	
	רב	10
	דוד זיידענפעלד, פּאָזיע : דריי	
	הונדערט יאָר ; פון סוד פון	
	אַלעם ... ; שוין די מנחה שעה	16
	י. א. ליסקי, פּראָזע : דער נאַקע-	
	טער קאַפּ	19
	י. ביעטש, פּראָזע : די כותל-מערבי	26
	א. נ. שטענצל, פּאָזיע : אין אַ	
	דערפל אין סאַמערסעט	31
	ל. ש. קרעדיטאַר, פּראָזע : דער	
	אַלטער אַקטיאָר	49
	י. ביאַלסקי, פּראָזע : דריי לאַנדאַ-	
	נער סקיצן	54
	מאַקס הערשמאַן, פּאָזיע : צום	
	באַרג סנאָודאַן	58
	משה עובד, פּראָזע : בן-אלי	62
	רחל מירסקי, פּראָזע :	68
	O.K.	
	משה זאַמב, פּראָזע : פעטיקאָוט	
	ליין	71
	שמואל ווהייט, פּאָזיע : פאַמאַכעט	
	קומט נאָך חייטשעפל	75
	א. מייזעלס, פּראָזע : מנחם מענדל	
	אין לאַנדאַן צו זיין שיינע	
	שיינדל אין תל-אביב	80
י. א. לערנער, פּאָזיע : הערבסט ;		
חינטער ; ביי מיין פענסטער ;		
מיין האַרץ	84	
ש. זאַלקין, פּאָזיע : אלול מאַ-		
טיח ; אַ הערבסט פּרימאַרגן	86	
עללא זילבערג, פּאָזיע : פאַר-		
וואַגלט ; הערבסט שטימונג	88	
שמואל ווהייט, פּאָזיע : האַרבסט		
בלעטער ; אַ תפילה ; דער סך		
הכל ; ביים כנרת שטייט אַ		
יתום	90	
ר. היישעריק, פּאָזיע : דער שומר ;		
קיבוצים	93	
רחל דווייחיא, פּראָזע : קאַרעק-		
טורן ...	94	
אייזיק גאַלדבערג, פּראָזע : אַן		
עפיואַד מיט אַן איינציקן מאַנר-		
סקריפט	97	
דוד זיידענפעלד, פּאָזיע : אויפן		
וועג	99	
בן-א. סאָכאַטשעווסקי, פּאָזיע :		
צחיי דיכטער ; נעכטן און		
היינט ; מאַמע-לשון	103	
אליהו פאַלושאַק, פּאָזיע : שעפּסן	106	
י. ביעטש, פּראָזע : די טרערן-וואַנט		
אין ריטשאַרד סטריט	110	
א. מ. קייזער, פּראָזע : איי, די		
מענער !	113	
הערי אריעל, פּאָזיע : „איסט		
סייד סימפּאָניע“	117	
י. א. ליסקי, פּראָזע : פאַרשלאַפּן		
דאָס לעבן ; אַ שמייכל אין בין		
השמשות	120	

171	יוסף הערמאן, פאָעזיע : ראָז בלו וואָס	123	חזק מירסקי, פראָזע : דער גלע- זערנער באַרג
172	מיכאל זילבערבערג, פראָזע : אַ נס אין האַרשע	128	י. א. לערנער, פאָעזיע : שטעטלשע פערזן ; דער בעל־תשובה
177	מיכאל זילבערבערג, פונם בוך : דער ניגון פון אַ פאַרשניטענער שטאַט	132	משה עובד, פאָעזיע : דער גלות- גאון
182	משה דאָמב, פראָזע : ערב יום כפור אין לאַגער	134	הרב יהושע שפעטמאן, פראָזע : ערב־פסחדיקע מצות־באַקן
184	יוסף הלל בינענפעלד, פאָעזיע : מאַמע מיינע ; שוועסטער מיינע ;	139	ש. זאלקין, פאָעזיע : חיינטער
185	שמואל ווהייט, פאָעזיע : די קללה	140	יוסף מאַרקאוויטש פאָעזיע : בער- קע גולם
187	י. וו. פאָדאָלסקי, פאָעזיע : מיר די רעשטלעך אין אייראָפע	143	שמואל ווהייט, פאָעזיע : באַלאַדעס
188	י. ל. פייג, פאָעזיע : איך מוז אַזעק	146	בן־א. סאַכאַטשעווסקי, פאָעזיע : דער ייד און דער גוי
189	יהודה ביטש, פראָזע : דער טויר בער האַלוטער	149	א. נ. שטענצל, פאָעזיע : די באַ- לאַדע פון די גרינע עפעלעך
193	משה דאָמב, פראָזע : אונטער דער לאַנדאָנער בריק	153	י. א. ליסקי, פראָזע : פראַגמענט פונם בוך „פאַר דו קליינער קאַזאַק
197	א. מיזעלס, פראָזע : מנחם מענדל פון לאַנדאָן צו זיין חייב שיינע שיינדל אין תל־אביב	155	י. ח. קלינגער, פראָזע : קאַשקע מרדכי עלענצווייג, פראָזע : דאָס זיידענע קינד
200	ל. ש. קרעדיטאָר, פראָזע : דאָס פיינטעלע ייד	163	ש. י. האַרענדאָרף, פראָזע : אַ קאַפּיטל פונם בוך „טעאַטער קאַראַזאָנען“
202	א. נ. שטענצל, פאָעזיע : חייטשעפל	166	

אונזער יידיש שאַפן אין ענגלאַנד

אין די ערשטע יאָרן דאָ פון אונזער איינזאָנדערונג פון מזרח-אײראָפּע, ביי אונזערע ראשונים, הינטשעחסקי, ברענער, איז נאָך קיין גרענעץ-שיידונג צווישן העברעאיש און יידיש נישט געווען, ס'איז נאָך געווען „מעבר לגבולין“, איבער יענער זייט גרענעץ. דעמאָלט איז נאָך אונזער שפראַך געווען מאַמע-לשון, און עברית — לשון קודש! דער תּמימותדיק פרומער „אחד“ און דער אַנאַרכיש-באַחוּסטער „אחדות“ איז נאָך געווען איין יידישעכע אייניקייט, אַ מסירת-נפשדיקע, אַן פאַרטיי-מחיצות און געזעלשאַפטלעך-געשעפטלעכע פּניוּת.

אַריבערקומענדיק דאָ אַהער אויף דער אינזל איבערן „קאַנאַל“, זיינען מיר נאָך געווען אין דער בחינה פון יעקב אבינו, ווען ער איז אַריבער דעם „מעבר יבוק“, מיר האָבן נאָך געהאַט אויף יענער זייט אונזערע ירושה „קריגלעך“ — אַ דער שעפע-רישער געראַנגל דעמאָלט מיט גאַט און מלכים; דער ערשטער פעריאָד, דער זון-אויפגאַנג פון אונזער יידישער ליטעראַטור, פון האַרשע, חילנע ביז קיעז און אַדעס.

דעמאָלט שוין, אין יענעם פעריאָד, האָט זיך אָנגעהויבן דאָס שטיקעלע ערד דאָ מיט אַן אייגענער חייטשעפּל-אַטמאָספּערע. מיט אונזערע האַנדערנדיקע געוונד פיס האָבן מיר פון אַלע יידישע שטעטלעך, פון פוילן, אוקראַינע, ליטע, גאַליציע און רומעניע, מיטגעברענגט די קרישקעלעך און זיי צונויפגעקאַטן אין אַן אַקער-ערד אינמיטן העג . . .

און אַז עס איז נאָר דאָ אַ שטיקל קרקע-בתולה-ערד, צי מ'איז יאָ ווערט צי נישט ווערט — ווערט! וואַקסט! איז דאָ אַ זשניווע — — — — —

„פונקט ווי די איבערגאַנג-צייטן אין מענטשלעכן לעבן זיינען קוים מסוגל צו עכטער און צו טיפער שעפּערישקייט, העכסטנס שפירט זיך אין זיין ריטם דער שנע-לער אַטעם פון פאַבוריטעט-ליריק, אַדער שוין גאַר דאָס אַסטמאַטיש-פּראַגמאַטישע פון קריטישער פאַרביטערטקייט פונם אַלט-קלוגן, פונקט אַזוי איז עס אויך מיט די שאַפונגען פון איבערגאַנג-פלעצער. עס איז גאַנץ נאַטירלעך, אַז עס פעלט דערין דער פעסטער אויסדרוק פון איינגאַרטיק פאַרם, פון אינערלעך-דערפילטע עפישע אַטמאָ-ספּערע, אַלץ איז אויפן מאַמענט, פונם בליק-פונקט פון „אַ גאַסט אויף אַ הייל, האָט זעט (קוים!) אויף אַ מייל“. נישט מ'איז פעאיק אויפצונעמען דעם הינדיק-פרישן אַרום אין זיך און נישט מ'קאַן אויסשטראַלן דעם טליענדיקן איך אין דעם פאַרווישטן נאָך געפלידן דרויסן. אַז נאָך וואָס ערשט אויפמאַכן דעם טשעמאַדאַן, אים אויספאַקן? דער נויטיקער צידה-לדרך ווערט שנעל אַרויסגעכאַפט און מיט-וואָס-סילאַנט-זיך אייליק איבערגעכאַפט! מ'וואָרט דאָך נאָר אויף דער ערשטער-בעסטער אַפּגייענדיקער שיף און חייטער געפאַרן. און האָט מען פאַרשפּעטיקט די אַזעק-דאַמפנדיקע שיף און מ'וואָרט אומגעוולדיק און שוין אַ ביסל בייזלעך אויף אַ צווייטער, און מ'האַט נויטיק דערחייל אַ לעפל האַרעמס איבערצוכאַפּן, איז אַלץ וואָס מ'האַט אין דעם זידיקן טעפּל אַריינגעוואָרפן און אַריינגעבראַקט, ס'גאַנצע ביסל שאַר-ירקות, און יעדעס עקל און יעדעס ברעקל איז אַ כשר'ע מציאה.

אין די זעלביקע געפאַרן פון הייכלעכקייט און „קלעפיקייט“ און צופעליקע איינ-פלוסן (גוטע צי שלעכטע?) ביים יוגנטלעכן און להכעיסדיקע שלעכטיקייטן — פון מיר נישט דיר נישט! — ביים פאַרביטערטן, די זעלבע סימפּטאָמען און געפאַרן חייזן זיך אויך אַרויס ביים האַנדערער און אומגעוולדיק-וואָרטנדיקן.

אזא מין איבערגאנג-פלאץ, אזא מין קאלטע אכסניה פאר א גאסט אויף א חייל מיט א ירגון-געאיל איז די אינזל דאָ געווען פארן יידישן שאַפנדיקן, אפנים—דאָס צאָפלידיקע האַרץ פונם פראָדוקטיװ־שעפּערישן מענטש האָט זיך נישט שטאַרק און אויף לאַנג דערזאַרעמט דאָ, אַז ס׳זאָל זיך לעבעדיקס אין אים באַשאַפן און עס קאַנען אויסטראַגן ! מ׳האַט זער חייניק אויף יידיש געשריבן אין קינסטלערישער פאַרם איבער לאַנדאָן און פאַרהעלטניסמעסיק נאָך חייניקער איבער יידישן לעבן דאָ, און נאָך אַ סך חייניקער זיינען באַקאַנט, מחוץ די ברעגעס פון ענגלאַנד, יידישע וואַרט־קינסטלער, העלכע האָבן געשאַפן דאָ.

אַז שלום־עליכם אין געלונגען, אין זיין ויסערויחונג נאָהעלן־ציקל, מיט דעם באַרימטן „לאַנדאָן פאַרוואַס ברענסטו נישט“־מאַנאַלאַג, די יידישע געסלעך דאָ, הי זיי שטייען און גייען, מיטן גערוך זייערן פון געפרעגלטע פיש און אייביקע קדיש־זאָגערס, צו פאַראייביקן, איז קיין־חידוש נישט — איז דאָך שלום־עליכם, דער געניאַל־יידישער פאַלקס־שרייבער, אַליין געווען כל ימיו אַ וואַנדערער און פאַרחאַנדלט פּסיכאָלאָגיש אַזוי זיין גאַנצן קינסטלערישן מהות ! און דאָס אפשר, דאָס אַקאַרשט דערמאַנטע, די דאָזיקע פאַרחאַנדלונג זיינע, איז איינס פון די טעמים, וואָס אין זיין סטיל, צום אונ־טערשיד צו דער פּלאַסטישקייט פון די אַנדערע קלאַסיקער אונזערע, פילט זיך דער „כל התורה כולה על רגל אחת“. און צווייטנס איז דאָך „מאַטל פייסע דעם חונס“, חו דער לאַנדאָן־מאַנאַלאַג ווערט אַרויסגעשריגן, טאַקע עפעס אזאָ טשעמאַדאַנטשיק־גראַמאַפּאָן אַנגעפיקעוועט מיט ריינדיקע פּלאַטן, אינם לאַנגחייליקן נעזונד־העג מיט זיך מיטגעפירט פריילעך צו מאַכן דעם הונגעריק־סמוטנעם עולם — דער אויף־צופֿי־קעניש־הומאַר פון „מאַטל פייסע“ איז דאָך אזאָ איינגע־עקשנ־טער אויפֿצופֿלייסן פאַרביטערניש פון אַ „פריילעך קבצן“.

און אַז ברענערין איז געלונגען אַרויסצורייסן דאָס פאַרנעפֿלטע חייטשעפֿל פון אלע זיינע ענגע און קאַלטע באַגרענעצטקייטן און דאָס יידישע דערפֿילטע פון זיין וואַרעמען איבערגעלאַדענעם האַרץ איבערצוועצן אין זיין „מעבר לגבולין“ — איז דאָך יעדעס שטיקל ערד און מינדסטע שטיקל פּלאַץ, אויף העלכן ס׳טרעטן די פיס פון אזאָ כשרין בעל נפשׁ הי יוסף חיים ברענער׳ס הייליקע דלד־אמות פונם אומ־שטערבלעכן.

חייניק איז אויף יידיש געשריבן געוואָרן אין קינסטלעריש־בעלעטריסטישער פאַרם אין־און איבער ענגלאַנד. אָבער דאָך האָט נאָך אייליק און שנעל, אויף אַ טאַנדידנעם אופן, אין „סוּעט שאַפּ“, איינער פון די קלאַסיקער פון די יידישע פּאָעטן אויסגעשטעפֿט זיינע ערשטע לידער אין חייטשעפֿל — עס איז אַ זכות פאַר די יידישע געסלעך דאָ און אַ גרויסע זכיה, וואָס מאַריס ראָזענפעלד האָט דאָ געלעבט און אויסגעהאַלטן, געאַרבעט און געשאַפן איבער דריי יאָר ! דער שווייס און דאָס בלוט, דאָס פאַרמאַטערטע לייב און לעבן פונם יידישן אַרבעטס־מענטש איז אויפֿ־געגאַנגען הי אַ ריה ניחוח אין אונזער נייער פּאָעזיע ; און דאָס, חידערה, איז אַ זכות און אַ זכיה פאַר אַ יונגער זיך ערשט־שאַפנדיקער ליטעראַטור : נאָך אויף איר איבער־גאַנגס־פּלאַץ, אויף איר וואַנדער־און־וואַגל־העג, האָט זי געהאַט מיט זיך אַ יידישע מאַסע פון צענדליקער טויזנטער האַראַפּאַשניקעס — אַרום שאַפנדיקן וואַרט טאַר קיין וואַקואום נישט זיין ! עס איז דער אויסאַטעמדיקער „עמוד הענון“ און „עמוד האשׁ“ צו באַלייכטן זייער העג. און דער קלאַרער ניכטערער חונטשעחסקי ! און הי באַחוּסט ערלעך און קאַמפּראַמיסלאָז ער האָט זיך אויסגעקעמפֿט דאָ אין די חייטשעפֿל־געסלעך ! און צווישן די קאַמפּאַקטע מאַסע פון די יידישע שניידער, הי נאָדלדיק־שפיציק האָט זיך דאָס געשליפן זיין שטאַלן וואַרט אויף זיין שאַרפֿער פעדער.

און אַז פונם זיך איינגעפונדעוועטן און זיך פאַרחאַרצלטן אַמעריקע ס׳שרייבט דער יונגער פּאָעט דוד עדעלשטאַט „צום משוגענעם פּלאַנאַף“ אַ „פאַרליבטער אין זיינע ציילן“ :

„זיין שרייבן דערפילט מיך מיט האַפנונג און מוט,
דאָ קאָן איך זיך גוט נישט דערקלערן,
חי קומט אין זיין טינטער מיין האַרצנס בלוט,
חי קומען צו אים מייע טרערן.“

דעמאלט ווערט שוין אויפגעהויבן דער באַגריף פון צייט און רוים — דער קאַמף
פאַראייניקט ! „בלוט איז נישט קיין וואַסער !“ עס ווערט איין משפּחה . . .

און דער צייטחייליקער איבערגאַנגס־פּלאַץ, דאָס הייטשעפּלער געסל, איז שוין
מיטן „זיידן“ פון דער פּראַלעטאַרישער פּאַעזיע, מיט הינטשעווסקיס „לעסטער
סקווער“, געמיינזאַמער סטראַטעגישער קאַמף־פּלאַץ, דער ערשטער באַדינג, די ערשטע
אומבאַדינגטע נויטווענדיקייט, פאַר זיך איינזאַרצלען קענען, פאַרן שפּירן די איינגע־
פונדעוועטע דלדאמות פון היים און היימישקייט — — —

„האַבן מיר איצט דאָ אַ נישקשהדיקן קרייז יידיש־שאַפּנדיקע און פּראָדוצירנדיקע
מענטשן, איינגעזעסענע דאָ און פּריש־אַנגעפאַרענע, מיט העמענס שאַפּונגען אַ
יינגער ישוב, הען ער ווערט ערלעך פּעסטגעהאַלטן, קאָן זיך גייסטיק זעטיקן, הייטער
חאַקסן און קולטורעל זיך ענטוויקלענען. און אַז די מסיבה העט האַלטן צוזאַמען אירע
שעפּערישע כוחות און באַשיידענע מעגלעכקייטן, קאָן איר אַרבעט זיין, אין אונזער
שחערער און מסוכנדיקער צייט, אַ געזונטער ביישטייער און ברכה פאַר אונזער
יידישער שאַפּונג.“

דאָס איז אַ טייל פונם קאַפיטל „יידיש שאַפּן אין לאַנדאָן“ (ערשטער פּעריאָד)
פון אַ העפּטל אונטערן זעלבן נאַמען, נאַעמעבער 1942, וואָס לאַזט זיך אויס מיט די
האַפּערדיקע שורות.

* * *

די אַפּגעדרוקטע לידער און דערציילונגען אינם אַלמאַנאַך דאָ, חילן נישט נאָר זיין אַ
באַשיידענער ביישטייער און צושטייער פון אונז לעבעדיקע איצט אין לאַנדאָן, עס זאָל
אויך זיין אַ קחערשניט דורך אַ האַלבן יאָרהונדערט פון לעבן און שאַפּן אין יידישן
לאַנדאָן, העלכער קאָן אויך שוין געטיילט ווערן אין 3 פּעריאָדן : (1) פּיין, קרעדיטאַר,
עובד, ווהייט, קייזער ; (2) זיידנפּעלד, הערשמאַן, סאַכאַטשעווסקי, ליסקי, און (3) די
פּריש צוגעקומענע אין די לעצטע 15 יאָר, אין „לשון און לעבן“, אַנגעהויבן מיט י.
ביעטש און וואָס זייער צאָל צעחאַקסט זיך אַלץ מער און מער שוין איבער אַ צענדליק
כן ירבו ! אין העלכע מיר חילן זיין בטוח, אַז זיי וועלן נאָך האַבן כוח צו שלאָגן
געזונטע וואַרצלען אין דער ערד דאָ. יא, וואַרצלען ווערן אויפגענומען פון אַ באַדן,
אַבער זיי מוזן האַבן כוח צוזאַמענצוהאַלטן די קרישקעלעך אַרום זיך.

אין די לעצטע צען יאָר זיינען אייניקע שרייבער פון דאָ עולה געווען קיין ישראל,
אַפּגעפאַרן קיין אַמעריקע. נאָר צו דערמאַנען קעניג, פּוקס, מאַנגער. אין דעם קורצן
שפּאַץ פון פּיר יאָר זיינען 5 שרייבער אַחעקגעגאַנגען אין דער אייביקייט. זאָלן זייערע
נעמען דאָ דערמאַנט ווערן : ס. פּאַלמע, מרדכי קאַהען, אסתר קרייטמאַן, ל. האַכ־
שטיין און יוסף הלל לעווי. זיי אַלע האַבן זיך נאָך באַטייליקט אין „לשון און לעבן“
אַלמאַנאַך : „חייטשעפּל לעבט“ . . .

יא, עס איז „דור הולך ודור בא“ ! אַבער מיט די שאַפּנדיקע פונם פּאַלק איז דאָ
אַן אייביקייט און דער „יובל־אַלמאַנאַך“ חיל נאָר זיין אַ שטיקל באַחייזי, און אויך
אונזער יידישער ישוב דיי חי יונג און חי קליין און קרישלידיק ער זאָל נישט זיין איז
ער אויך, אויף־חיפּיל־נישט־איז, מיטבאַטייליקט אין דער שעפּערישער אייביקייט פון
אונזער פּאַלק.

ש.